

УДК 330.332

Тимоць Мирослава Василівна,
кандидат економічних наук,
завідувач кафедри фінансів і кредиту,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького

РОЛЬ ФІНАНСОВО-ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВІДТВОРЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Проаналізовано сучасний стан фінансово-інституційного регулювання відтворення природних ресурсів. Обґрунтовано цілі державної стратегії відтворення природних ресурсів. Розкрито роль фінансово-інституційного регулювання в процесі переведення системи відтворення природних ресурсів на модель сталого розвитку. Обґрунтовано необхідність вдосконалення інструментарію реформування відносин власності на окремі види природних ресурсів. Запропоновано внести зміни в систему фінансово-інституційного регулювання в частині вдосконалення взаємовідносин територіальних громад та природокористувачів щодо відшкодування збитків, завданих природно-ресурсній сфері. Доводиться необхідність трансформації системи управління природокористуванням.

Ключові слова: фінансово-інституційне регулювання, природні ресурси, відтворення, органи самоврядування, місцевий капітал.

Постановка проблеми. Подальші ринкові перетворення практично у всіх секторах господарського комплексу потребують опрацювання нової моделі фінансово-інституційного регулювання, що буде вписуватись в державну структуру національної економіки. Особливо гостротою ця проблема відзначається у сфері відтворення природних ресурсів та їх використання, де мають місце різноманітні обмеження, найчастіше об'єктивного характеру, що й визначає масштаби та пропорції господарського освоєння природно-ресурсної бази. Цей фактор свідчить про те, що відпрацьовані механізми фінансово-інституційного регулювання та трансформації окремих сфер національної економіки не завжди в існуючому форматі можуть бути вмонтовані в організаційно-економічний механізм відтворення природних ресурсів. Тому розробка магістральних напрямків формування нової моделі відтворення природних ресурсів є важливою науковою проблемою, що у найближчій перспективі потребуватиме оперативних дій щодо розробки механізмів її вирішення та розв'язання поточних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансово-інституційне регулювання відтворення природних ресурсів залишається в центрі уваги науковців та практиків. Деякі спроби обґрунтування фінансово-інституційного регулювання щодо вивчення окремих аспектів відтворення природних ресурсів мають місце у працях І. К. Бистрякова [1], Б. М. Данилишина [2], С. К. Харічкова [3], М. А. Хвесика [4] та інших. В той же час в них не прослідковується місце і роль інституцій щодо темпів, пропорцій та способів відтворення природних ресурсів, недостатньо системно показано вплив інституцій на пріоритети господарського освоєння природно-ресурсної бази, не розкрито взаємозв'язку

між фінансово-інституційними передумовами ринкових перетворень і їх здійсненню, не відзначено фінансово-інституційних чинників впровадження нових організаційно-правових форм підприємництва у практику господарювання.

Постановка завдання. Проаналізувати сучасний стан фінансово-інституційного регулювання відтворення природних ресурсів. Обґрунтувати цілі державної стратегії відтворення природних ресурсів. Розкрити роль фінансово-інституційного регулювання в процесі переведення системи відтворення природних ресурсів на модель сталого розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. Проблема відтворення природних ресурсів особливо актуалізувалась у зв'язку з активізацією глобалізаційних процесів. Експансія високорозвинених капіталістичних країн щодо освоєння природних благ країн «третього світу» та виснажливе природокористування в цих країнах надали екологічним суперечностям планетарного масштабу.

Нині фінансово-інституційне регулювання відтворення природних ресурсів перебуває у стані системної та структурної модернізації, яка впливає із загального ходу ринкових перетворень, що мають місце у національній економіці. За таких умов важливим завданням фінансово-інституційного регулювання відтворення природних ресурсів є формування широкого спектра теоретико-методологічних підходів, які дали б можливість вибрати найбільш раціональні форми освоєння природно-ресурсного потенціалу, запобігти згубному впливу господарювання на еколого-економічний баланс територій.

Проблема фінансово-інституційного регулювання відтворення природних ресурсів набула значної ваги в нашій країні. Це зумовлено передусім тим, що протягом багатьох десятиліть у господарське життя країни було залучено значний потенціал, все більше природних ресурсів (землі, води, лісу) потрапляло до виробничого обороту. Інакше кажучи, панував екстенсивний характер використання природних ресурсів, який призвів до суттєвих негативних наслідків, пов'язаних з використанням, деградацією та забрудненням земель і водних джерел, не завжди обґрунтованою вирубкою лісів, нерациональним використанням мінерально-сировинних ресурсів. З огляду на це виникла необхідність з нових позицій обґрунтувати цілі державної стратегії відтворення природних ресурсів (рис. 1).

Фінансово-інституційне регулювання відтворення природних ресурсів має орієнтуватись на задоволення потреб країни в природних ресурсах та збереження відновлюваних можливостей біосфери, пониження загальних витрат у процесі використання природно-ресурсного потенціалу, захист національних інтересів. Головною метою відтворення природних ресурсів повинно бути створення оптимальних умов для ефективного їх використання (збалансованого з потребами населення) і забезпечення необхідного рівня відновлення та охорони природно-ресурсного потенціалу.

На думку Б.Данилишина, необхідно сформувати таку економічну основу, яка дозволить забезпечити в цій сфері раціональність і прозорість, тобто створити єдині правила гри для всіх. Тоді вони просто не залишать місця для будь-яких тіньових схем [2, с. 9].

Необхідне також забезпечення балансу інтересів центру і регіонів з отриманням максимально можливих політичних, економічних та соціальних вигод. А ще – вироблення ефективних методів та засобів захисту національних інтересів з точки зору геополітичної і економічної безпеки та забезпечення конкурентоспроможності в господарській, фінансовій, науковій, соціальній і військово-стратегічній сферах.

Першочергова мета в даному випадку – це реформування існуючої системи обліку та управління природноресурсним потенціалом з поступовим переходом до функціонального принципу створення системи ефективних законодавчих, економічних і організаційно-технологічних механізмів регулювання природно-ресурсних відносин [2, с. 112].

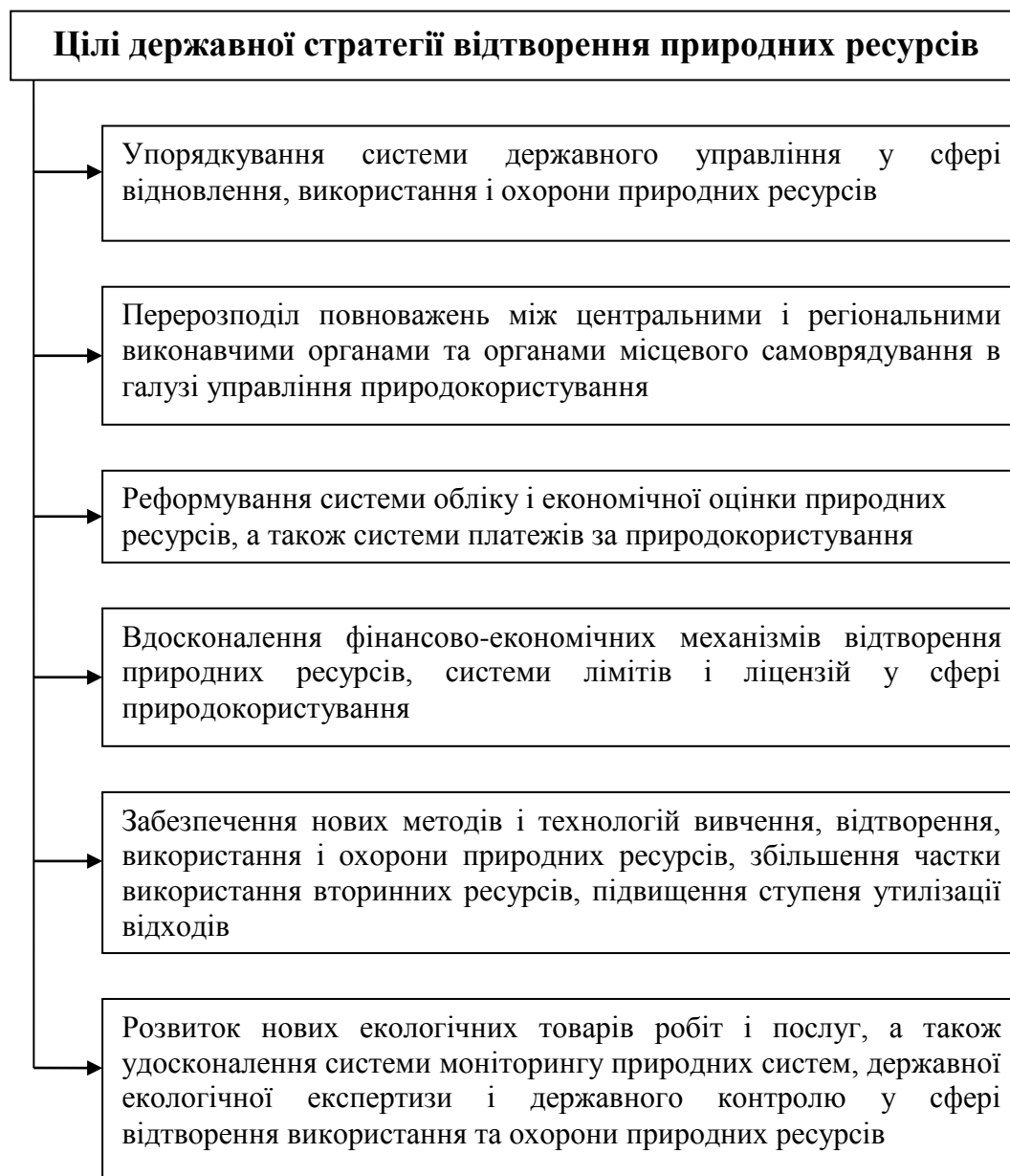

Рис.1. Цілі державної стратегії відтворення природних ресурсів

Нерозвиненість ринкових інституцій та інститутів громадянського суспільства є чи не першоосною соціальних колізій та структурних деформацій, що поглиблюють стагнаційні процеси у господарському комплексі і закладають деструктивні елементи соціально-економічного розвитку на близьку й далеку перспективу. Фінансово-інституційне регулювання має забезпечити формування нових інституцій економічних

відносин, що каталізують процес інтенсифікації залучення природних ресурсів у відтворювальний процес. Перманентне вдосконалення фінансово-інституційного регулювання відтворення природних ресурсів є основою його адаптації до змін макроекономічної кон'юнктури та мобілізації зусиль з оновлення матеріально-технічної бази і запровадження прогресивних організаційно-правових форм господарської діяльності.

Фінансово-інституційне регулювання відтворення природних ресурсів відзначається особливою гостротою, тому що загальнопланетарна проблема вичерпності життєво необхідних природних ресурсів вимагає вмонтування в існуючу конструкцію нових інституцій, котрі каталізують процеси ресурсозбереження та екологізації як у природно-ресурсному секторі, так і в інших секторах національного господарства, а також забезпечать адаптацію сфери природокористування до змін макроекономічної кон'юнктури. Детермінуючими чинниками при розгляді можливості та доцільності вибору шляхів трансформації старих економічних інституцій у нові, а також необхідності узаконення певних механізмів фінансово-інституційного регулювання, що є характерними для країн розвинутого капіталізму, мають стати просторові та системні фактори організації відтворення природних ресурсів, які враховують їх стратегічну значимість при виборі пріоритетів соціально-економічного піднесення.

Більше того, фінансово-інституційне регулювання відтворення природних ресурсів має забезпечити стадійність та поступальність в адміністративному регулюванні, що дозволить уникнути практики подвійних стандартів щодо визначення прав, обов'язків та повноважень суб'єктів господарювання. Враховуючи необхідність подальшої комерціалізації використання природних ресурсів та охорони довкілля, у сферу природокористування варто впровадити фінансово-інституційне регулювання, що сприятиме зниженню трансакційних витрат (консалтингові фірми, комунікаційні мережі) і забезпечуватиме вільний перелив вітчизняного та закордонного капіталу (фондовий ринок, ринок позикового капіталу, біржові установи). Саме такі зміни й мають закласти основу фінансово-інституційного регулювання як найбільш інтегрованої системи володіння, користування та розпорядження природними ресурсами, регулювання природно-ресурсних відносин [4, с. 125].

Трансформація економічних відносин вимагає розширення фінансово-інституційних меж використання окремих видів природних ресурсів, вдосконалення інструментарію реформування відносин власності на окремі види природних благ, а також запровадження ефективних механізмів фіскального регулювання. Існуючі механізми залучення природних ресурсів у відтворювальний процес вже не в змозі забезпечити сприятливі організаційно-економічні передумови раціоналізації природокористування, а також його комерціалізації та інтернаціоналізації. Необхідним є формування якісно нового фінансово-інституційного регулювання, що дозволить розширити спектр господарських форм освоєння природних ресурсів, а також сприяти забезпеченню екологічної безпеки соціально-економічного розвитку.

Варто зазначити, що фінансово-інституційне регулювання виступає і важливим фактором переведення системи відтворення та використання природних ресурсів на модель сталого розвитку. Сталий розвиток буде забезпечений лише тоді, коли екологічна, економічна та соціальна складові будуть взаємоузгодженими та поступальний розвиток однієї з них не буде призводити до деструктивних процесів в інших. Домогтись цього можна в першу чергу шляхом масштабних змін фінансово-інституційного регулювання відтворення та використання природних ресурсів з метою підвищення дієвості соціальних

детермінант та економічних факторів, а також екологічної збалансованості агроландшафтів. Ці зміни мають стосуватись питань взаємовідносин територіальних громад, що є виразниками потреб місцевого населення, і безпосередніх природокористувачів щодо механізмів перерозподілу земельної ренти та відшкодування збитків, завданих природно-ресурсній основі системи природокористування.

Вирішального значення в умовах масштабного фінансово-інституційного регулювання набуває реформування відносин власності на природно-ресурсний потенціал та елементи довкілля. Хибною є думка, що окремі форми власності (в першу чергу приватна) можуть вирішити проблеми структурної перебудови природно-ресурсного сектора господарського комплексу, сприяти залученню іноземних інвестицій, прискорювати розбудову ринкової інфраструктури. В першу чергу мають бути змінені принципи взаємодії основних суб'єктів природокористування як щодо володіння; розпоряджання та використання природних благ, так і розподілу прибутків, що створюються на основі присвоєння ренти. Тому варто використати нові організаційно-правові форми підприємницької діяльності (концесійний режим, кластерні утворення тощо), що дозволять інтенсифікувати залучення природних ресурсів у відтворювальний процес та комерціалізувати всі фази природокористування без загроз для національної безпеки країни та еколого-економічної рівноваги.

Реформування відносин власності має передувати зміні конструкції управління, а не навпаки. Чітке розмежування державної, приватної та комунальної форм власності на природні ресурси повинно виступати основою прозорості, конкурентності та законності щодо їх відтворення та використання.

Висновки. Фінансово-інституційне регулювання відтворення природних ресурсів має орієнтуватись на задоволення потреб країни в природних ресурсах та збереження відновлюваних можливостей біосфери, пониження загальних витрат у процесі використання природно-ресурсного потенціалу, захист національних інтересів. Головною метою відтворення природних ресурсів повинно бути створення оптимальних умов для ефективного їх використання (збалансованого з потребами населення) і забезпечення необхідного рівня відновлення та охорони природно-ресурсного потенціалу. Саме фінансово-інституційне регулювання має передувати заходам з удосконалення відтворення природних ресурсів, щоб згладжувати суперечності, які виникають під час залучення природно-ресурсних чинників у відтворювальний процес.

Реалізація зазначеного потребує ліквідації галузевих підходів щодо планування та освоєння окремих складових природного капіталу. Трансформація системи управління природокористуванням має відбуватись виходячи із загальних пріоритетів масштабної перебудови системи державного управління взагалі. Це дасть можливість синхронізувати роботу органів державного управління і місцевого самоврядування, уніфікувати нормативно-правову базу та сприяти структуризації системи управління природокористуванням.

За таких умов принципового значення набуває проблема формування базисних інституцій ринкової економіки, що забезпечать перетворення природних ресурсів із пасивної форми капіталу в активний елемент відтворювальних пропорцій. Актуальність розподілу функцій щодо розподілу одержуваних доходів від використання природних ресурсів між центральними органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування з одного боку і між регіональними та місцевими органами самоврядування з іншого впливає з необхідності посилення фінансової самодостатності територіальних громад. Передача у власність органів місцевого самоврядування окремих

об'єктів природних ресурсів розширить базу для наповнення місцевих бюджетів і тим самим стимулюватиме місцеву владу до максимального вилучення обов'язкових фіскальних платежів зі сфери обігу природного капіталу.

Список використаних джерел

1. Бистряков І. К. Природні ресурси як фактор активізації еколого-економічної діяльності / І. К. Бистряков // Економіст. – 2011. – №4. – С. 18-22.
2. Природно-ресурсна сфера України : проблеми сталого розвитку та трансформації / під заг.ред. Б.М. Данилишина. – К. : Нічлава, 2006. – 704 с.
3. Інституціональні засади та інструментарії збалансованого природокористування: монографія / під ред. С. К. Харічкова. – Одеса : ІПРЕЕД, 2010. – 404 с.
4. Хвесик М. А. Інституціональне забезпечення землекористування : теорія і практика : [монографія] / М. А. Хвесик, В. А. Голян. – К. : Книжкове вид-во НАНУ, 2006. – 260 с.

Тымоць М. В. Роль финансово-институционного регулирования в процессе воспроизводства природных ресурсов

Проанализировано современное состояние финансово-институционного регулирования воспроизводства природных ресурсов. Обоснованно цели государственной стратегии воспроизводства природных ресурсов. Раскрыта роль финансово-институционного регулирования в процессе перевода системы воссоздания природных ресурсов на модель устойчивого развития. Обоснована необходимость совершенствования инструментария реформирования отношений собственности на отдельные виды природных ресурсов. Предложено внести изменения в систему финансово-институционного регулирования в части совершенствования взаимоотношений территориальных общин и природопользователей относительно возмещения убытков, нанесенных природоресурсной среде. Доказывается необходимость трансформации системы управления природопользованием.

Ключевые слова: финансово-институционное регулирование, природные ресурсы, воспроизводство, органы самоуправления, местный капитал.

Tymots M. V. The role of financially-institutional adjusting in the process of recreation of natural resources

The modern state of the financially-institutional adjusting of recreation of natural resources is analyzed. Reasonably aims of state strategy of recreation of natural resources. The role of the financially-institutional adjusting is exposed in the process of translation of the system of recreation of natural resources on the model of steady development. The necessity of perfection of tool of reformation of relations of property is reasonable on the separate types of natural resources. It is suggested to make alteration in the system of the financially-institutional adjusting in part of perfection of mutual relations of territorial communities and of nature protection in relation to reimbursement of the losses inflicted to the naturally-resource sphere. There is an necessity of transformation of control system of nature protection.

Key words: financially-institutional adjusting, natural resources, recreations, governments, local capital.

